

Remek Éva¹⁴⁸: A V4 kül- és biztonságpolitikája

Absztrakt: A visegrádi országok legfőbb kül- és biztonságpolitikai célkitűzései a rendszerváltozást követően alapjaiban azonosak voltak, azaz a NATO- és az EU-csatlakozás. Egyebek mellett a történelmi múlt hasonlósága, a földrajzi közelség adta lehetőség újra alapot adott e formáció létrejöttének, ami nagyban segítette a fenti célok elérését. Az eltelt többmint húsz esztendőben a V4 jelentős változásokon ment át, ami változó intenzitású láthatósággal járt. Ennek oka, hogy a tagországok a saját pályájukat járták, önálló hangjukat keresve és adva az európai és a világpolitika színpadán. Az elmúlt néhány év változásai azonban közlelő érintik e térség biztonságát (Közép-Európát), így vannak olyan kérdések, amelyeknek a megoldása komolyabb elkötelezettséget kíván a részes államoktól. Ezek a feladatok mélyíthetik az együttműködést, a jövőben egy meghatározó biztonsági közösség képe is vizionálható. Tanulmányomban egy rövid történelmi áttekintést után, főleg az utóbbi három-négy év együttműködési tapasztalatai adta lehetőségek kerülnek vázlatos bemutatásra, mintegy gondolatébresztőként (éppen a biztonságpolitikai együttműködés mélyítése felé haladva, ami már a védelem kérdéseit is érinti).

Bevezetés

A téma aktualitása vitathatatlan, akár bővebben értelmezve a régió (Közép-Európa), akár benne a „visegrádi országok” helyzetét, együttműködését, politikai, gazdasági, s különös tekintettel biztonságpolitikai aspektusát elemezzük. A jövő szempontjából Közép-Európa magját/motorját – földrajzi, politikai, gazdasági, biztonsági vagy akár kulturális szempontjából is pont – a Visegrádi⁴ (továbbiakban V4) együttműködés jelentheti/jelenti.¹⁴⁹ A tanulmányom ennek ered a nyomába.

A bipoláris világ megszűnte után (esetemben 1991 decemberét, a Szovjetunió felbomlását tekintem mérföldkönek) úgy tűnt, hogy az új geopolitikai helyzetnek globálisan egy nyertese van, az Amerikai Egyesült Államok. Ugyanakkor ebben az időben a közép-európai térség gazdasági és politikai együttműködését, integrációs lépéseit egyaránt jellemezte sikertelenség és siker. Ez utóbbi inspirálta írásom témaválasztását, de ennek bizonyítására csak az 1990-es évek utáni időszak történései a mérvadók. (Így pl. a Közép-Európai Kezdeményezés (KEK), az 1991 februárjában létrehozott Visegrádi Együttműködés (V3/4), majd az 1992-ben Közép-Európai Szabadkereskedelmi Társulás (CEFTA). A „visegrádi államok” miután az Európai Unió tagjává váltak, gyakorlatilag „eltávolodtak” a korábbi együttműködési formáktól, de a V4 csoport megmaradt, kiegészítve azzal a megjegyzéssel, hogy az együttműködés szakaszait vizsgálva bizony voltak hullámvölgyek... a részletek az alább.)

A megváltozott világban a globalizáció eredményeképpen a biztonság is globálissá változott. Ezek szerint a globalizációs folyamat hatásai alól egyetlen ország, illetve régió sem képes magát kivonni, még akkor sem, ha nem tud lépést tartani az új helyzet kihívásaival.¹⁵⁰ A globalizáció eredményeként a bizonytalanság elemei is globálissá váltak. Fogalmazhatunk úgy is, hogy van globális bizonytalanság, amely több elemből tevődik össze. A több államon, régióan átnyúló, illetve globális jellegű biztonsági fenyegetések azok, amelyek a jövő időszakának meghatározó elemei lesznek. Egyértelműen

¹⁴⁸ Nemzeti Közszerológálati Egyetem, Remek.Eva@uni-nke.hu

¹⁴⁹ Ez a tanulmány a 2015. május 28-án rendezett, 6. Báthory-Brassai Konferencián elhangzott előadás bővített változata. Mindezek előzménye, azaz felhasználtam a saját előadásom korábbi anyagát is (Közép-Európa: biztonságpolitikai körkép - fókuszban a V4 - címmel, illetve az abból írt tanulmányom bizonyos részleteit. Az előadás a Kaposvári Egyetemen rendezett VIII. Régiók a Kárpát-medencén innen és túl VIKK, tudományos konferencián hangzott el).

¹⁵⁰ A kommunikáció egész rendszerének átalakulása miatt fontos lenne a globalizáció és a média, illetve a politika viszonyának bemutatása is. Ezen írás keretei között erre nincs lehetőség, de a témáról lásd részletesebben Bayer József és Bajomi-Lázár Péter szerkesztette (2005): Globalizáció, média, politika – A politikai kommunikáció változása a globalizáció korában című könyvét. MTA PTI, Budapest

bizonyítható, hogy a globalizáció nem csak gazdasági folyamat. Kapcsolatban van az államok és az intézmények szerepével, az ember és a környezet viszonyával, a természeti erőforrások felosztásával, birtoklásával. Az ember és környezetének viszonya, az ember számára annak élhetősége, a jövő, az elméleti szakemberek sokaságát ösztönözte kutatásokra.

A globális változásokat előidéző és meghatározó világgazdasági folyamatok szorosan összefüggnek egymással. Így pl. a kommunikációs technológia fejlődése, a transznacionális vállalatok világgazdaságban betöltött folyamatosan erősödő szerepe, vagy éppen a pénzpiaci szerepének növekedése. A változások nem hagyták érintetlenül a biztonságtudományát sem, s ennek legfőbb bizonyítéka új fogalmak megjelenése, illetve a régiók új tartalommal való feltöltése.

A régió és az együttműködés főbb jellemzői

Közép-Európa

Közép-Európa pusztán a földrajztudomány eszközeivel aligha definiálható.¹⁵¹ Egyet kell értenünk ezzel a megállapítással, hiszen Közép-Európa térsége sajátos történelemi fejlődésen ment keresztül. Az egymást részben átfedő civilizációs, kulturális, gazdasági, földrajzi és politikai tényezők által elemzett térség kiterjedése mindig változott. Ennek oka az éppen aktuális történelemi korszak és azok a szempont, amelyek alapján szemlélődünk.

Az elnevezés maga geopolitikai és geostratégiai jelentéssel is bír, igaz a térség meghatározása, illetve határok közé szorítása nem könnyű feladat. Általában elfogadott alkalmazás, hogy ez a terület Németország és Oroszország között található, de a szóban forgó térség „inkább egy változó geometria kifejeződése”.¹⁵²

Közép-Európa és/vagy Kelet-Európa külső határaival, illetve belső tagoltságával kapcsolatosan már jó ideje viták voltak/vannak a kérdéssel foglalkozó szakmai berkekben, így történészek, geográfusok, politológusok között. Ennek történelmi háttéréről, illetve az egyes megnevezések magyarázatairól sokan és sokféle írást közöltek már.¹⁵³ Így pl. Romsics Ignác hivatkozott munkájában Bibó István és Szűcs Jenő munkái alapján az érintett régiót (Közép-Európa) alapvetően az átmenetiség és a viszonylagosság jellemzi. Ezt támasztja alá Terényi János írásában is, azaz „átmeneti jellegét az európai történelmi fejlődés „nyugati” és „keleti” archetípusai közötti... ingamozgás, míg viszonylagosságát, a térség erővonalait korszakonként eltérő módon és mértékben meghatározó hatalmi tényezőkhöz (Németország, a Habsburg Birodalom/Ausztria-Magyarország, Oroszország/Szovjetunió) fűződő kapcsolat mikéntje adja meg”.¹⁵⁴ Vagy egy másik megközelítés: a Nyugat és Oroszország, illetve a „hatalommegosztás nyugati hagyománya” és a „hatalom koncentrációjának keleti tradíciója” közötti „átmeneti zónát” Schöpflin György a brit történészi hagyományokat követve még 1990-ben Kelet-Európának nevezte. Ezen belül azonban a cseh-lengyel-magyar területeket Közép-Európának nevezte. Egy másik munkájában pedig úgy fogalmazott, hogy a Balkán és „az ukrán végek” mellett Lengyelország „keleti határvidéke”, illetve a „Pannon-alföld” is része „a zabolátlan, vad kelet-Európának”.¹⁵⁵

¹⁵¹ Terényi János (2010): Közép-Európa a magyar külpolitika optikájában In. Külügyi Szemle 2010/1. szám, 3.o.

¹⁵² Schmidt Andrea (2013): Közép-Európa – vasfüggönytől az európai integrációig. In. Grünhut Zoltán-Vörös Zoltán szerk.: Az átalakuló világrend küszöbén. IDRResearch Kft./Publikon Kiadó, Pécs, 59. oldal

¹⁵³ Elemzésem során hivatkozom Romsics Ignác (1998): Nemzet, nemzetiség és állam. Kelet-Közép- és Délkelet-Európában a 19. és 20. században. Napvilág Kiadó. Budapest, című munkájára, ahol a Közép-Európával kapcsolatos viták alakulását részletes bemutatásra kerülnek a 17-31. oldalakon

¹⁵⁴ Terényi János i.m. 4. oldal

¹⁵⁵ A forrásokat idézi Schmidt Andrea i.m. 61. oldal

A Visegrádi Együttműködés kül- és biztonságpolitikája

1. ábra: A Visegrádi Csoport¹⁵⁶

Története

A Visegrádi Csoport (az elemzés során különböző megnevezések jelennek meg, Visegrádi Országok, Visegrádi Hármak/Négyek, V3/V4) 1991. február 15-én alakult meg: Magyarország, Csehszlovákia (1993. január 1-jétől Csehország és Szlovákia) valamint Lengyelország együttműködéseként. A regionális szerveződést a résztvevők a szétesett szovjet „külbirodalom” közép-európai részének összefogására hozták létre, annak érdekében, hogy közösen lépjenek fel a számukra fontos területeken, azaz előkészítsék és összehangolják a csatlakozást az európai integrációs szervezetekhez. Az összefogás szándéka 1990 tavaszán került felszínre, amikor Václav Havel csehszlovák államfő kezdeményezésére április 9-én Pozsonyban magyar-csehszlovák-lengyel csúcstalálkozót tartottak, amelyen Magyarországot Szűrös Mátyás ideiglenes köztársasági elnök és Németh Miklós kormányfő képviselte. Az elképzelés tovább érlelődött 1990 novemberében, amikor a párizsi Európai Csúcs alkalmával Antall József kormányfő különtárgyalást folytatott a közép-európai országok szorosabb együttműködéséről Václav Havel csehszlovák elnökkel és Tadeusz Mazowiecki lengyel miniszterelnökkel.

A névadó összejövétel 1991. február 15-én volt Budapesten, majd Visegrádon. Az Országgyűlés épületében plenáris ülés nyitotta meg az eseménysorozatot, a magyar tárgyaló csoportot Antall József miniszterelnök, a csehszlovákokat Václav Havel köztársasági elnök, a lengyelt pedig Lech Walesa államfő vezette. A résztvevők hangoztatták, hogy olyan együttműködési keret létrehozásáról van szó, amely nem irányul senki ellen, s amelynek alapját a három ország hasonló gazdasági-politikai fejlődése és csaknem azonos külső megítélése képezi mind a G24-ek, mind pedig az Európai Közösség részéről. A felek megállapodtak abban, hogy évente egy alkalommal csúcstalálkozót tartanak váltott helyszínekkel, évente kétszer külügyminiszteri vagy külügyminiszter-helyettesi szintű találkozót rendeznek, s az egyes együttműködési kérdéscsoportok részletes kidolgozására munkabizottságokat alakítanak.¹⁵⁷

A gazdasági-politikai formáció elnevezését Antall József a következőképpen indokolta: „... a hármas csúcsnak szándékosan adtak ilyen történelmi háttérrel, utalva arra, hogy e közép-európai államok mindig ugyanahhoz a civilizációhoz tartoztak, közös kulturális és szellemi értékeket vallanak, közősek a vallási hagyományaik, amelyeket meg kívánnak őrizni és tovább kívánnak erősíteni”.¹⁵⁸

¹⁵⁶ Visegrad Group <http://www.veefor.com/eng/visegrad.html> (A letöltés ideje: 2015.06.29.)

¹⁵⁷ Az európai integrációt készítik elő a visegrádi négyek MTI http://mult-kor.hu/20110215_europai_integraciot_keszitettek_elo_a_visegradi_negyek (A letöltés ideje: 2015.05.10.)

¹⁵⁸ Uo.

Az újonnan létrehozott együttműködési felület nem irányul más országok kirekesztésére, hanem a Pentagonáléhoz¹⁵⁹ hasonlitos laza együttműködési formát körvonalaz. Az akkori magyar miniszterelnök leszögezte, hogy a hármas együttműködést nem kívánják újabb tagokkal bővíteni, s kiemelte: a fejlett Európához való csatlakozást egy egyeztető folyamatnak szükséges megelőznie annak érdekében, hogy a közép- kelet-európai régió országai ne álljanak egymás útjába, s ne keresztezzék egymás érdekeit.

Ezek aztán később a Közép-Európai Kezdeményezés nevet vették fel (CEI-Central European Initiative), ezzel a közös fellépés és együttműködés jó példáját mutatva a Nyugat számra.¹⁶⁰ Azonban, mint a visegrádi együttműködésnél is hasonló volt, a CEI sem egy közép-európai védelmi szervezetnek jött létre, sokkal inkább csak annak demonstrálására, hogy az euroatlanti integrációba az együttműködésen át vezet az út.

Fontos hangsúlyozni, hogy célja volt a történelmi Közép-Európa helyreállítása, vagyis egy olyan keretet adni a térség országai számára, ahol az őket érintő politikai kérdések megvitathatók, a gazdasági tervek elhatározhatók, illetve végrehajthatók, azaz a TÉRSÉG sajátos problémái közös megoldást nyerhetnek.

Sikeresebb kezdeményezésnek bizonyult a Közép-Európai Szabadkereskedelmi Övezet (CEFTA- Cenral European Free Trade Area) létrehozása 1992. december 21-én. Ezt a 3 visegrádi ország alapította meg, de hamarosan csatlakozott hozzá a térség többi állama is. A szervezet a kereskedelmi korlátok leépítése területén jelentős eredményeket ért el, s 2000-re tagjai a mezőgazdasági és az ipari termékekre vonatkozóan szinte teljes mértékben lebontották vámjaikat. Azonban, mint a többi közép-európai együttműködés esetében, itt is bebizonyosodott, hogy a legfőbb mozgatója az EU-hoz való csatlakozás ígérete. Így 2003. július 4-én a CEFTA tagállamai Bledben (Szlovénia) aláírták azt az egyezményt, amely alapján, ha valamelyik tagország belép az EU-ba, egyazon időpontban megszűnik a CEFTA-tagsága is.

Hamar kiderült, hogy az térségen belüli együttműködés korántsem képes helyettesíteni az euroatlanti integrációhoz való csatlakozást, sokkal inkább csak kiegészítője lehet annak. Sem elégséges közös érdek, sem pedig közös akarat nem létezett a regionális együttműködés megerősítéséhez.

Egyébként a már említett CEFTA 1992. decemberi aláírása a Visegrádi Csoport egy fontos sikere volt, ui. 1993 elejétől az országok közötti együttműködés a kifulladás jeleit mutatta.¹⁶¹ Ennek több oka is volt, bár nyilvánosan ezt nem kommunikálták. Az okok közül álljon itt néhány a teljesség igénye nélkül: Csehország és Szlovákia önálló állammá válása után annak a ténynek a nyilvánvalóvá válása, hogy a közép-európai regionális politika tekintetében eltérő érdekeik vannak. Vagy akár a miniszterelnök, vagy a regnáló külügyminiszter kijelentéseit vizsgáljuk, látható, hogy a cseh európai integrációs törekvések nem a visegrádi együttműködés folyamatában lettek elképzelve. Ezt erősítette, Brüsszel 1993. júniusi bejelentése is, miszerint az EU a teljes jogú tagság feltételeit egyénileg kívánja megtárgyalni az országokkal a közép-európai térségből. Tólas Péter szerint „általánosságban ... a Nyugat ... maga is hozzájárult a visegrádi együttműködés kudarcához”, hiszen akár a NATO-tagságért, akár az uniósért versenyfutásra inspirálta az országokat.¹⁶²

További nehézséget jelentett akkoriban még az is, hogy Szlovákiában Vladimír Meciar európai normáktól eltérő belpolitikája miatt az ország kimaradt a NATO bővítés első köréből, de a szlovák-magyar (bős-nagymarosi) vízlépcső vita sem tett jót az együttműködésnek.

¹⁵⁹ Ilyen volt az úgynevezett Pentagonálé (Magyarország, Jugoszlávia, Csehszlovákia, Ausztria és Olaszország részvételével), illetve ennek Lengyelországgal való kibővülése után a Hexagonálé. Kiss J. László (2004): A kádárizmustól az EU-tagságig: a magyar külpolitika metamorfózisa. In.: Magyar külpolitika a 20. században. Gazdag Ferenc, Kiss J. László szerk. Zrínyi Kiadó, Budapest. 53. oldal

¹⁶⁰ Uo.

¹⁶¹ Tólas Péter (2000): A középfatalmi szerep lehetőségei és korlátai Közép-Európában – a lengyel eset. SVKH, Budapest, 95. oldal

¹⁶² I.m. 96. oldal

Össességében a V4 csoport együttműködési megújulása 1998. októberi budapesti találkozóval vette kezdetét, újra.¹⁶³ Majd 1999 májusában a felek a további együttműködés szempontjából meghatározó Pozsonyi Csúcstalálkozón (Nyilatkozat formájában) a jövőre vonatkozóan hét fő együttműködési területet jelöltek ki, amelyet alább kivonatolva ismertetek:

1. Külpolitika: a régió közös érdekeinek megjelenítése, rendszeres konzultációk szervezése, Szlovákia NATO-tagságának elősegítése, uniós felkészülés ...
2. Belügy: határőrizeti, migrációs problémákban, szervezett bűnözés, terrorizmus ügyekben együttműködés ...
3. Oktatás, kultúra, társadalmi kapcsolatok, ifjúság, sport ...
4. Tudomány, kutatás: az Európai Unió által felajánlott projektekben együttes munka ...
5. Környezetvédelem: környezeti károk, veszélyek elhárítása ...
6. Infrastruktúra: telekommunikáció, szállítás, energiabiztonság területén való együttműködés...
7. Határmenti együttműködés: EU regionális támogatásának felhasználása területén együttműködés ...¹⁶⁴

Emellett a négy ország miniszterelnöke lefektette azokat együttműködési alapelveket, amelyek segítségével valóban egy életképes mechanizmust teremtettek, ami a további kooperáció alapja és működési kerete is egyúttal.

Ez azt jelenti, hogy létrehozták „az elnökségi rendszert”, ami évenkénti rotációs formában működik. Azaz az éppen aktuális elnök-ország viszi az együttműködés ügyeit, rendezi a megszabott politikusi találkozókat, s tartja napirenden a találkozók lefektetett mechanizmusát.¹⁶⁵

Minden elnökségnek már előzetesen programot kell készítenie, amit majd az adott év elteltével a tagállamok miniszterelnökei és miniszterei kiértékelnek.

Egyelőre nem látszik az együttműködést szabályzó mechanizmus intézményesítési szándéka. Nem olyan mély, s nem olyan „bonyolult” az együttműködés, amihez intézményi struktúra kiépítése szükséges lenne.¹⁶⁶ Igaz egy kivétel van: a 2000-ben létrehozott Nemzetközi Visegrádi Alap. Az Alap a tagállamok civil csoportjainak összekapcsolását, illetve a kulturális és oktatási együttműködés minél gazdagabb formációit szeretné létrehozni. Ez a pozsonyi székhelyű, népszerű, s mára igen sokféle igényt kielégítő, de szerény pénzügyi eszközökkel rendelkező Alap bizony időnként a tagállamok által megemelt támogatásokkal képes csak igényeket kielégíteni. Maga az Alap akár szimbóluma is lehet a közép-európai kulturális hasonlóság hangsúlyozásával, az együttműködések erősítésével, hiszen ezzel lehetőséget teremt a társadalmi igény ilyen irányú vérkeringésbe kerüléséhez.

Jelene ...

Az utóbbi időkben történt a V4-ken kívülről és belülről is olyan „megkeresés”, ami e négyes bővítésére irányultak. Valójában nincs napirenden a kérdés, már csak azért sem, mert a jelenlegi egyensúly is kényes, s inkább a bennlévők kohézióját kell erősíteni, majd utána lehet tovább bővíteni. Elképzelhető irány azonban a V4+ együttműködési formáció, amely tetszőleges számban és variációban alakítható, éppen az aktuális igények kielégítésére. Az elmúlt 15 évben a négy ország elérte a kilencvenes években kitűzött célját. 1999-ben NATO-tag lett Lengyelország, Magyarország, Csehország, majd 2004-ben pedig Szlovákia is. A 2004-es esztendő az uniós tagságot is meghozta a Visegrádi Országoknak. A külső szemlélő számára akár okafogyottá is válhatott volna a fennmaradás, de a V4-ek rációfoltak erre. 2004-ben a csehországi Kroměřížben Nyilatkozatot adtak ki, amely egy újabb mérföldkőnek számít az együttműködés történetében.

¹⁶³ A V4 részletes története, dokumentumai, jelenlegi jellemzői elérhetők a Szervezet honlapján:

<http://www.visegradgroup.eu/calendar> (A letöltés ideje: 2015. 05.10.)

¹⁶⁴ Tólas Péter i.m. 97. oldal

¹⁶⁵ Hamberger Judit (2010): Közép-Európa politikai dimenziójának megvalósítási kísérlete: a visegrádi együttműködés (V4) In. Külügyi Szemle 2010/2. szám, 44. oldal

¹⁶⁶ Hamberger i.m. 45. oldal

Az új idők szavára megerősítették a korábbi működési alapelveiket, illetve egy függelékben tovább körvonalazták a kooperáció új területeit. Kétirányú mélyítés következett be. Egyrészt a tagállami belső együttműködés során a társadalmi kohézióra fókuszáltak, másrészt az együttműködés kifelé irányuló területén pedig az uniós belső és külsős agendájának szeleteire figyeltek (a Balkán országaira, a Keleti Partnerségbe bevont államokra).

... és a jövője

Először is fontos megemlítenünk, hogy 2014. november 1-jéig, ameddig a Lisszaboni Szerződés szerinti szabályozás nem szüntette meg a súlyozott szavazatok rendszerét, a Visegrádi Országok előtt nagyobb lehetőségek voltak nyitva (általában) az európai politika befolyásolására. A négy ország együttes súlyozott szavazati aránya megegyezett Franciaország és Németország együttes súlyával, így blokkoló kisebbséget tudott képezni. A lengyel érdekek azonban nem a kis közép-európai országok támogatását szolgálták, hanem inkább a német-országi tengely közötti lavírozást. „Lengyelország fel akart nőni a Nyugathoz és ehhez mérten szerepelt az uniós döntéshozatali folyamatokban is. Emellett Németország is bebiztosította, hogy a visegrádi találkozók alkalmával ne születhessen olyan döntés, amely esetleg hátrányosan érintheti uniós terveit, hiszen a visegrádi találkozók megfigyelőként rendszeresen részt vett.”¹⁶⁷

Tehát a nagyobb tagállamok mindig is figyeltek a közép-európai összefogás lépéseire, Kína, Törökország és India politikai vezetői szívesen működnek együtt a csoporttal, mint egészszel. Bár voltak kezdeményezések az együttműködés nyitása tekintetében más európai országok felé is, az eltérő álláspontok sokáig nem vezettek eredményre. 2014 áprilisban született döntés értelmében azonban a jövőben Ausztria és Szlovénia is részt vehet a visegrádi négyek találkozóin.

A nyitottság mellett további felmerülő „kérdés” az intézményesülés szükségessége, ugyanis jelenleg (a már bemutatott Nemzetközi Visegrádi Alap kivételével) a kooperáció informális egyeztetések keretében működik. Az intézményesült forma, amennyiben nem vezet túlbürokratizálódáshoz, növelhetné a döntéshozatali hatékonyságot.

„Annak ellenére, hogy voltak pillanatok, amikor úgy tűnt a Visegrádi Együttműködés szét fog esni, még mindig működő érdekközösségről van szó. Sőt, az utóbbi időben, mintha élénkülés lenne látható.”¹⁶⁸ 2013. július 1-jétől Magyarország töltötte be a Visegrádi Csoport évenként rotáló elnöki funkcióját. Az elnökségi program prioritásai a gazdasági kooperáció, az energiabiztonság, a védelempolitika, az észak-déli közlekedési infrastruktúra, a külpolitikai kezdeményezés és a parlamenti dimenzió köré csoportosulnak. Ezek alapján véve nem változtak, s jövőben is prioritások maradtak/nak: kiegészítve még a külpolitikai kezdeményezés és a védelempolitikai együttműködés mélyítésével (2014-ben Szlovákia vette át a stafétát, majd 2015 júliusától a csehoké az „irányítás”).

A V4 prioritások

Ahogy ez a fentiekből kiderült, a Visegrádi Együttműködésben közel hasonló országok vesznek részt, akár történelmi, gazdasági, társadalmi vagy éppen földrajzi jegyeket vizsgálunk, mindamellett, hogy ezek ellenére markánsan eltérő érdekeik alapján a biztonsággal kapcsolatos elképzeléseik fontossági sorrendje merőben más fontossági sorrendet mutat.

Jól példázza ezt a legfontosabb biztonsági fenyegetések megítélése. Lengyelország számára első helyen állt, az energiabiztonság megjelölése, mára új prioritássá vált az Oroszországtól való biztonsági fenyegetés. Csehország a gazdasági szektor, illetve az energetika kérdését tartja meghatározónak. Szlovákia a már közismertnek mondható új típusú fenyegetések körét tartja

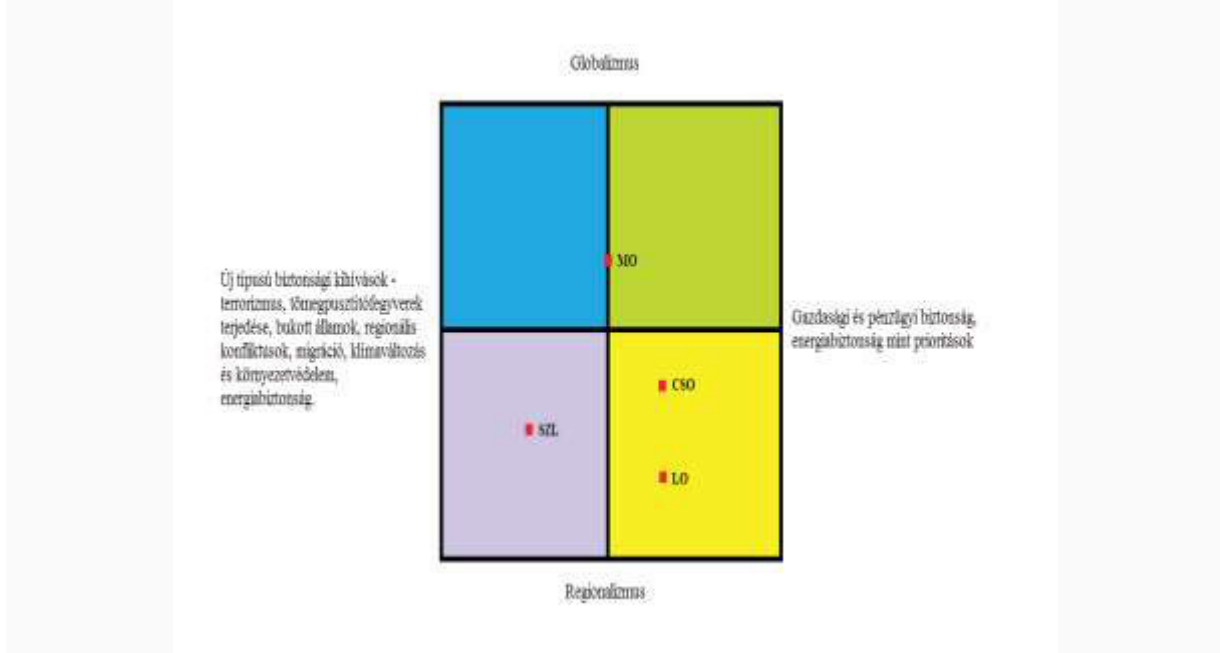
¹⁶⁷ Orosz Judit: A Visegrádi Együttműködés jelene és jövője http://kitekinto.hu/europa/2014/05/02/visegradi_egyuttmukodes_jelene_es_jovje/#.VD1gyF7-ldg (A letöltés ideje: 2015.05.14.)

¹⁶⁸ Uo.

fontosnak. Mindeközben Magyarország kiegészíti a már említettek listáját a pénzügyi veszélyekkel is.¹⁶⁹

A külpolitikai relációk is hasonlóak az előzőekhez. Lengyelország számára pl. prioritást jelent a keleti irányú szomszédságpolitika, tágan értelmezve. Csehország a globális változásokat is figyelembe veszi, de számára is a keleti szomszédság és Nyugat-Balkán stabilizációja is fontos. Szlovákia szintén hasonló, de nála e régió stratégiai jelentősége markánsabb, mint pl. a csehek esetében. Magyarország szintén hasonló külpolitikai prioritásokat jelenít meg a Nemzeti Biztonsági Stratégiájában, de igen meghatározó a globális stratégiai fókusz. Nem kívánom az egyes országok stratégiáját részletesen bemutatni, csupán hangsúlyozni kívánom, ami az egész írásomat jellemzi e Közösség hasonló múltja, jelene és s jövő miatt is, hogy van markáns különbözőség. Kérdés, hogy a Közép-Európát jelenleg veszélyeztető külső kihívások mennyire tudják a különbözőségekből szerzett tapasztalatokat a közös biztonság érdekében kamatoztatni?

A teljesség igénye nélkül, egy jó áttekintést kaphat az érdeklődő a V4-ek biztonsággal kapcsolatos percepcióikról, melyek összegzése a nemzeti biztonsági és védelmi stratégiák alapján készült (Ábra 1).

2. ábra: A V4 biztonságpercepciói¹⁷⁰

Összefoglalás

A fent leírtakban többször történt utalás a társadalmi biztonság területeire, továbbá a történelmi, kulturális, eszmei térséget jellemző hasonlóságokra, amelyek együttműködést serkenthetnek, de egyúttal az „egy helyben járás” is eredményezhetnek (példa erre az együttműködés időszakokra jellemző hullámvölgyek).

A gazdasági szegmenst vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a négy ország gazdasági szerkezete rendkívül hasonló, így többnyire hasonló problémákkal is küzdenek. 2014. április 10-én a Visegrádi Országok kereskedelmi és iparkamarai vezetői megállapodást írtak alá a kamarai együttműködés erősítéséről. A megállapodás lényege, hogy a négyek közös álláspontot alakítanak ki a gazdaságot érintő uniós kérdésekben, feltárják a kölcsönösen előnyös lehetőségeket az autóipar, elektronika, az élelmiszeripar, az energetika, a logisztika és a turizmus területén, valamint támogatják a

¹⁶⁹ Balogh István: Magyarország és a visegrádi országok MKI-tanulmányok, 2013/20.

22.o.http://kki.gov.hu/download/e/89/b0000/Tanulmanyok_2013_20_Magyarorsz%C3%A1g_%C3%A9s_a_visegr%C3%A1.pdf (A letöltés ideje: 2015. 06.27.)

¹⁷⁰ Balogh István i.m. 23. oldal A szerző részletezi a kutatásának módszereit, céljait.

vállalkozásokat üzleti kapcsolataik bővítésében. Az egyes országok kereskedelmi kamarái közötti együttműködés a kis- és középvállalkozások külpiacon történő versenyképességének fokozásához is hozzájárulhat.

A biztonságpolitikai kihívásokra adott válaszok is hasonlóak, így érthető, hogy a védelmi kérdésekben is van esélye a közös nevezőnek. A védelempolitika terén, különös tekintettel a jelenlegi ukrán helyzetre „az oroszoktól való félelem egybekovácsolja a visegrádi országok érdekeiket”.¹⁷¹ Ezért került sor 2013-ban lengyel parancsnokság alatt, 2016-os céldátummal a visegrádi katonai alakulat felállításáról való megegyezésre. A körülbelül 3000 fős haderő alkalmazását és feladatait az Unió harccsoportjairól¹⁷² szóló elvek határozzák majd meg. Ez a megállapodás a regionális katonai-biztonságpolitikai együttműködés kezdetét jelenti. Mindemellett a magyar elnökség további regionális biztonsági intézkedések előkészítésére törekszik (hosszú távú kiberbiztonsági együttműködési mechanizmus, V4+ Ukrajna EU harccsoport, közös V4 légi felügyelet).

A katonai együttműködés mellett, a közös biztonságpolitika másik fontos területe az energiabiztonság kérdése. A visegrádi országok nagymértékben kitéttek az orosz energiainportnak. Bár függőség szempontjából a négy ország között van különbség - az európai tagállamok között Lengyelország és Csehország a legkevésbé, míg Magyarország és Szlovákia a leginkább függő ország - az alapvető strukturális hasonlóságok miatt az energia diverzifikációról és a piaci integrációról való közös gondolkodás látszik a legkézenfekvőbb megoldásnak. Az orosz befolyás enyhítése érdekében jelenleg az észak-déli energiafolyosó kialakításán dolgoznak a négyek. Ennek egy fontos eleme a magyar - szlovák interkonnektor is, amely várhatóan 2015-re már biztosítani fogja a kétirányú földgázszállítást. A cseh - lengyel csővezeték már megépült, valamint Csehország és Szlovákia között is lehetséges a szállítás mindkét irányban. Hasonlóan fontos elem a lengyel folyékony földgáztároló folyamatban lévő építése is, amely lehetővé tenné a földgáz alternatív szállítását. Továbbá a négyek az amerikai palagáz európai exportjára is aspirálnának.

A bővítéssel összefüggő kérdések között kell megemlítenünk egyrészt a Keleti Partnerséget is, amelynek erősítése növelheti a visegrádi régió presztízsét, továbbá piacot nyithat a befektetések számára. Másrészt mindenképpen fontos megemlítenünk a nyugat - balkáni térség (Albánia, Bosznia-Hercegovina, Koszovó, Macedónia, Montenegró, Szerbia) integrációjának kérdését, ahol a V4 segítheti az uniós integráció mihamarabbi megtörténését. Ilyen szempontból a V4 és az EU érdekei közösek, de a visegrádi országoknak geopolitikai, gazdasági, történelmi és kulturális okokból is érdeke a Nyugat-Balkán integrációja. A nyugat-balkáni térség stabilitásának előmozdítása út lehet az Európát sújtó gazdasági krízisből való kilábalás felé, ezen túlmenően az EU határainak kitolása biztonságpolitikai szempontból is fontos lenne.

A fentiekből az látszik, hogy a visegrádi együttműködés számos tekintetben biztosíthat fejlődési utat a tagországok számára. A kooperáció minősége elsősorban közös akarat függvénye, amit persze a közvetlen biztonsági környezet befolyásolhat, sőt befolyásol is (napjaink történései bizonyítékkal szolgálnak: pl. a tömeges menekülthullám, Iszlám Állam, az ukrán válság), de a hatása az biztos (pl. a Globsec kül-és biztonságpolitikai Fórum adta lehetőség a négy országon túl számos más ország és nemzetközi szervezet tárgyalásai a térséget is érintő kihívások megoldásáért).¹⁷³

¹⁷¹ Orosz Judit i.m.

¹⁷²A harccsoport kisméretű, nemzeti vagy nemzetközi alakulatok önálló parancsnoksággal és logisztikával, aminek következtében gyorsan bevetethők. A döntéstől számítva nagyjából 5-10 napon belül harc képes állapotba állítható alakulatok célja a kisebb válságok azonnali megoldása a helyszínen a helyzet eszkalálódása előtt. A gyakorlati tapasztalatok alapján általában az első beavatkozási pontot jelenti az harccsoportok bevetése a komolyabb katasztrófa megelőzésére, amit aztán ENSZ, vagy NATO csapatokkal erősítenek meg. Az EU harccsoportjai 2007-ben kerültek felállításra Franciaország 2003-as kongói beavatkozásáról mintázva.

¹⁷³A térség, benne a V4 történeti, biztonságpolitikai kutatása több előadásom témája volt. A különbség alapvetően a vizsgálati szempontok változtatásában érhető tetten, azaz a biztonság szektorális elméletén belül melyik szegmens kerül görcső alá. Ebben az írásomban felhasználtam a korábbi elemzéseim egy részét, amely geopolitikai szempontokra épült, így pl. egy már megjelent írásom egy részét. Remek Éva: Közép-Európa: biztonságpolitikai körkép – fókuszban a V4, Köztes-Európa, Társadalomtudományi Folyóirat 2014/2-3. szám, No 15-16., pp. 105-115

Referenciák

- [1] Bayer József-Bajomi-Lázár Péter szerk.: Globalizáció, média, politika – A politikai kommunikáció változása a globalizáció korában, Budapest, 2005, MTA PTI, 171 p.
- [2] Terényi János: Közép-Európa a magyar külpolitika optikájában In. Külügyi Szemle 2010/1. szám, 3-17.
- [3] Schmidt Andrea: Közép-Európa – vasfüggönytől az európai integrációig. In: Grünhut Zoltán-Vörös Zoltán szerk.: Az átalakuló világrend küszöbén, Pécs, 2013, IDResearch Kft./Publikon Kiadó, 300 p.
- [4] Romsics Ignác (1998): Nemzet, nemzetiség és állam. Kelet-Közép- és Délkelet-Európában a 19. és 20. században, Budapest, 1998, Napvilág Kiadó, 419 p.
- [5] Remek Éva: Közép-Európa: biztonságpolitikai körkép – fókuszban a V4, Köztes-Európa Társadalomtudományi Folyóirat, 2014/2-3., 105-115.
- [6] Hamenrger Judit: Közép-Európa politikai dimenziójának megvalósítási kísérlete: a visegrádi együttműködés (V4) In. Külügyi Szemle 2010/2. szám, 35-51.
- [7] Balogh István: Magyarország és a visegrádi országok MKI-tanulmányok, 2013/20.
22.http://kki.gov.hu/download/e/89/b0000/Tanulmanyok_2013_20_Magyarorsz%C3%A1g_%C3%A9s_a_visegr%C3%A1.pdf
- [8] Tálas Péter: A középhatalmi szerep lehetőségei és korlátai Közép-Európában – a lengyel eset, Budapest, 2000, SVKH, 108 p.
- [9] Az európai integrációt készítik elő a visegrádi négyek MTI http://multkor.hu/20110215_europai_integraciot_keszitettek_elo_a_visegradi_negyek
- [10] Kiss J. László: A kádárizmustól az EU-tagságig: a magyar külpolitika metamorfózisa. In.: Magyar külpolitika a 20. században. Gazdag Ferenc, Kiss J. László szerk., Budapest, 2004, Zrínyi Kiadó, 350 p.